

Σπύρος Ν. Τρωιάνος

Βιβλιογραφική επισκόπηση βυζαντινού δικαίου 2009-2011

ΛΕΥΚΗ

Η παρουσίασή του υλικού, το οποίο περιλαμβάνει κυρίως δημοσιεύματα από τον Δεκέμβριο 2009 μέχρι και τον Αύγουστο 2011, γίνεται με βάση τις ίδιες αρχές που εφαρμόστηκαν και στις επισκοπήσεις των προηγούμενων ετών.

Α'. Τμητικοί, συλλογικοί κ.λπ. τόμοι

Τμητικός τόμος Μιχ. Π. Σταθόπουλου. Αθήνα-Κομοτηνή (Αντ. Ν. Σάκκουλας) 2010. XX, 3275 σελ. [ISBN 978-960-15-2346-0]. Στην επισκόπηση έχουν θέση οι ακόλουθες συμβολές: ΑΘΗΝΑ ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΥ-ΠΗΛΙΟΥΝΗ, «Το ρωμαϊκό και βυζαντινορωμαϊκό δίκαιο στην νομολογία των τελευταίων χρόνων» (σ. 449-464). Είναι γνωστό ότι το προϊσχύσαν δίκαιο εξακολουθεί να αποτελεί τη βάση δικαστικών αποφάσεων, αν αντικείμενο της δίκης είναι έννομες σχέσεις προ του 1946, ιδίως προικοσύμφωνα, διατάξεις τελευταίας βουλήσεως κ.λπ. Η σ. συγκέντρωσε και παρουσιάζει τη σχετική νομολογία. – ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΜΑΝΑΦΗΣ, «Περί την μοναστηριακή ζητεία: δύο ανέκδοτα έγγραφα-Απανταχούσες» (σ. 1481-1508). Ο σ. πραγματεύεται τη νομική βάση του θεσμού της «ζητείας», δηλαδή της οργανωμένης συλλογής χρηματικών ενισχύσεων από μονές, κάποτε και από το Πατριαρχείο ή από μεμονωμένες μητροπόλεις, ο οποίος σταδιακά διαμορφώθηκε κατά τη μεταβυζαντινή εποχή. Με αυτόν συνδέεται η αποστολή σχετικών εγκυκλίων ([α]πανταχούσαι). – ΚΑΛΛΙΟΠΗ (ΚΕΛΛΥ) Α. ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, «Ειρήνη η Αθηναία και Οικογενειακό Δίκαιο» (σ. 1705-1725). Στηριζόμενη στον βίο της Ειρήνης προσφέρει η σ. μία γενική εικόνα του οικογενειακού δικαίου, όπως ίσχυσε κατά τον 8ο αιώνα. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΣΠ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ, «'Παράνομα' ή 'παράλογα' έθιμα και εκκλησιαστική δικαιοδοσία επί Τουρκοκρατίας» (σ. 1989-2002). Κατά την άποψη της σ., διαμορφώθηκαν κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο στο πεδίο του γαμικού δικαίου «παράνομα» ή «παράλογα» έθιμα που, παρά πάσαν προσδοκίαν, επικράτησαν στην εκκλησιαστική νομολογία. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΠΙΤΣΑΚΗΣ, «Rubrica legis non est lex: Αλλά, αν ένας 'απρόσεκτος' αναγνώστης των rubricae είναι ο Κωνσταντίνος Αρμενόπουλος;» (σ. 2185-2200). Ο σ. προβάλλει τις συνέπειες που είχε κατά την εφαρμογή βυζαντινών πηγών ιδιωτικού δικαίου στην Ελλάδα του 19ου αιώνα η περίπτωση παράθεσης από τον Αρμενόπουλο στην Εξάβιβλο ανακριβών επικεφαλίδων νόμων.

– ΣΠΥΡΟΣ Ν. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, «Η έννοια της “φιλανθρωπίας” στα βυζαντινά νομοθετικά κείμενα» (σ. 2779-2802). Εκτός από τη φιλανθρωπία του θεού, εμφανίζεται συχνά στα κείμενα των βυζαντινών νόμων και η φιλανθρωπία των αυτοκρατόρων και μάλιστα με ποικίλλουσες εννοιολογικές αποχρώσεις. Με τον τρόπο αυτό επιδίωκε ο νομοθέτης είτε να διατηρήσει είτε να αποκαταστήσει την αρμονία της έννομης τάξης. Ο σ. συγκεντρώνει και συστηματοποιεί, σύμφωνα με το ειδικότερο περιεχόμενό τους, τα σχετικά χωρία των πηγών.

Προς τιμήν του Κωνσταντίνου Κεραμέως εξεδόθησαν από τον εκδοτικό οίκο του Αντώνη Σάκκουλα δύο τόμοι, ο πρώτος με τις ξενόγλωσσες συμβολές προ μερικών ετών, ο δεύτερος, με τις ελληνόγλωσσες, το 2010 (κυκλοφ. Απρίλιος 2011). XLIII+1778 σελ. [ISBN 978-960-15-2439-5]. Την ιστορία του βυζαντινού δικαίου ενδιαφέρουν οι ακόλουθες μελέτες: ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΜΑΖΗΣ, «Η ελληνική νομική σκέψη, και ειδικότερα δικανική, στις παραδουνάβιες ηγεμονίες Βλαχίας και Μολδαβίας κατά την περίοδο των Φαναριωτών Ηγεμόνων» (σ. 783-818). Ο σ. παρουσιάζει, με παράθεση αποσπασμάτων, το έργο των Μιχαήλ Φωτεινόπουλου, Δημητρίου Καταρτζή, Αθανασίου Χριστόπουλου και Ανανία Κουζάνου, εξαίροντας τις βυζαντινές επιδράσεις. – ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΠΙΤΣΑΚΗΣ, «Σχετικά με τον όρκο των Ιουδαίων στο Βυζάντιο: Ιστορικός σχολιασμός σε ένα δικονομικό ‘παράδοξο’» (σ. 1163-1172). Ο σ. αναλύει με βάση τη μαρτυρούμενη παλαιοδιαθηκική πρακτική το περιεχόμενο όρκου επαχθέντος σε Ιουδαίο από τον αντίδικό του τέως Ιουδαίο και ήδη χριστιανό – υπόθεση που αντιμετωπίζεται σε αντιγραφή του Μανουήλ Α΄ Κομνηνού του έτους 1147 (Dölger / Wirth, Regesten αριθμ. 1369). – ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΠΟΥΛΗΣ, «Η ιστορική κατανόηση της ακούσιας ανθρωποκτονίας διαχρονικά: Αρχαία Ελλάδα-Βυζάντιο-Νεότεροι χρόνοι» (σ. 1219-1235). – ΣΠΥΡΟΣ Ν. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, «Η βυζαντινή δίκη και οι πρωταγωνιστές της: Δικαστές και νομικοί παραστάτες» (σ. 1491-1507). Προβάλλεται, με βάση νομοθετικές κυρίως πηγές, η συμβολή δικαστών και δικηγόρων στη δυσλειτουργία της βυζαντινής δικαιοσύνης.

Στον *Τμητικό τόμο Καλλιόπης Δ. Σπινέλλη*, που εκδόθηκε από τον Τομέα Ποινικών Επιστημών του Τμήματος Νομικής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα-Κομοτηνή (Αντ. Ν. Σάκκουλας) 2010, LIII, 1321 σελ. [ISBN 978-960-15-2315-6] περιέχεται μία μόνο συμβολή που ενδιαφέρει την επισκόπηση: ΣΠΥΡΟΣ Ν. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, «Καπηλεία και εγκληματικότητα στον κόσμο του Βυζαντίου» (σ. 1285-1300). Κλοπές, μαστροπεία και εγκλήματα βίας ήταν τα αδικήματα που συνήθως διαπράττονταν μέσα σε πανδοχεία και ταβέρνες. Με βάση κοσμικές και εκκλησιαστικές δικαϊκές πηγές περιγράφει ο σ. την αντικειμενική υ-

πόσταση των παραπάνω εγκλημάτων και απαριθμεί τις προβλεπόμενες ποινικές και αστικές κυρώσεις κατά των δραστών και των συνεργών τους.

Το *Πνεύματος δώρημα Γεωργίου Π. Νάκω*, που αποτελεί τον τ. 13 της Επιστημονικής Επετηρίδας του Τμήματος Νομικής της Σχολής Νομικών, Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης *Νόμος*, Θεσσαλονίκη 2010, 520 σελ. [χ. ISBN], περιέχει, όπως είναι ευνόητο, πολλές συμβολές από τον χώρο της ιστορίας του βυζαντινού δικαίου. ΑΘΗΝΑ Α. ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΥ-ΠΗΛΙΟΥΝΗ, «Η διαφθορά των δικηγόρων κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους» (σ. 189-210). Στη μελέτη επισημαίνονται οι πιο χαρακτηριστικές περιπτώσεις διαφθοράς των δικηγόρων από τη ρωμαϊκή περίοδο αφορώσες κυρίως στη λήψη, απαγορευμένης κατά βάση από τον νόμο, αμοιβής. Η έκθεση όμως αυτή δεν στερείται σημασίας για το βυζαντινό δίκαιο, γιατί δείχνει τη διαδρομή που ακολούθησε η διαμόρφωση της, ήδη κατά την ιουστινιάνεια εποχή μαρτυρούμενης, σχέσης δικηγόρου και πελάτη. – ΚΑΛΛΙΟΠΗ (ΚΕΛΛΥ) Α. ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, «Δίκαιο και πολιτική. Η Νεαρά 109 Λέοντος Στ' του Σοφού για τη νόμιμη ηλικία σύναψης μνηστείας» (σ. 265-278). Με αφετηρία τις προϋποθέσεις σύναψης μνηστείας από την πρόιμη βυζαντινή περίοδο καταλήγει η σ. στις Νεαρές 74 και 109 του Λέοντος, με τις οποίες καθιερώνεται η διάκριση ιερολογημένης και απλής μνηστείας, επισημαίνοντας ιδιαίτερα στη Ν. 109 το κατεξοχήν παράδειγμα άσκησης «οικονομίας» στο κοσμικό δίκαιο – θεσμό που περιγραφόμενος στις διατάξεις του *Πανδέκτη* καθ' υπερβολήν εφαρμόζεται σήμερα στο εκκλησιαστικό δίκαιο. – ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ Γ. ΠΑΛΗΟΥ, «Βοεβόδες της Κοζάνης και ο ρόλος τους στην απονομή της δικαιοσύνης κατά τον 19ο αιώνα» (σ. 279-296). Η συμβολή εμμέσως μόνον αναφέρεται στο βυζαντινό δίκαιο στο μέτρο που αυτό εφαρμοζόταν από τα εκκλησιαστικά δικαστήρια, τα οποία, κατά περίπτωση, έκριναν παραλλήλως. – ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗΣ, «Το αδίκημα της διδασκαλίας της ναυπηγικής τέχνης στους 'βαρβάρους' κατά το βυζαντινορωμαϊκό δίκαιο» (σ. 297-310). Λαμβάνοντας ως βάση τις διατάξεις C.Th. 9.40.24 (έτ. 419) και D. 48.4.1 / 48.4.4 gr., παρακολουθεί ο σ. τη διαμόρφωση της αντικειμενικής υπόστασης του οικείου εγκλήματος στις βυζαντινές πηγές, με πρώτη τον ιουστινιάνειο κώδικα 9.47.25. – ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, «Ιδιοκτησιακές διαφορές μεταξύ Μονών του Μεταβυζαντινού Άθω. Δύο αδημοσίευτα έγγραφα» (σ. 311-332). Πρόκειται για α) μία ομολογία (έτ. 1643) των μοναχών της μονής Σίμωνος Πέτρας ενώπιον των οθωμανικών και των εκκλησιαστικών αρχών του Αγίου Όρους, με αντικείμενο διένεξη μεταξύ της μο-

νής τους και της μονής Δοχειαρίου ως προς την κυριότητα της περιοχής της Δάφνης, και β) διαιτητικό διακανονισμό ή αιρετοκρισία (έτ. 1903) για οριακή διαφορά μεταξύ των μονών Δοχειαρίου και Κωνσταμονίου. – ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΣΠ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ, «Η ιουστινιάνεια const. Omnem για τη μεταρρύθμιση των νομικών σπουδών. Μετάφραση στα νέα ελληνικά και σύντομος σχολιασμός» (σ. 333-347). – ΔΑΦΝΗ ΠΑΠΑΔΑΤΟΥ, «Ο όρκος των διαδίκων στη βυζαντινή πολιτική δίκη. Θεωρία και δικαστηριακή πρακτική» (σ. 349-369). Η σ. πραγματεύεται τους εξής (σύμφωνα με τις εξελληνισμένες λατινικές ονομασίες τους) τύπους δικαστικών όρκων: α) νεκεσσάριο, β) ιουδικάλιο, γ) ινλίτεμ και δ) συκοφαντικό ή περί καλουμνίας. Δεν ασχολείται με τον «βολουμπτάριο» λόγω του εξώδικου χαρακτήρα του. – LYDIA PARRIGA-ARTEMIADI, «La promesse inaccomplie de libéralité envers la cité comme catégorie particulière de dette publique pendant la période romano-byzantine» (σ. 371-386). Στο επίκεντρο της έρευνας βρίσκονται τα δημόσια έργα που πάντοτε δημιουργούσαν προβλήματα στον δημόσιο βίο. Η σ. πραγματεύεται τη σταδιακή ένταξη των *επαγγελιών* (promesses) θεσμού του δημόσιου κατά βάση δικαίου, στους κανόνες του ιδιωτικού. – ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ Κ. ΠΑΠΑΣΤΑΘΗΣ, «Αγορανομικός κανονισμός της Κοινότητος Μυτιλήνης (1846)» (σ. 387-392). Εκδίδεται κανονισμός που εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο παρεμφερών κειμένων από την εποχή της οθωμανικής κυριαρχίας, τα οποία απέβλεπαν όχι μόνο στην προστασία των καταναλωτών, αλλά, κυρίως, στον περιορισμό δαπανηρών κοινωνικών εκδηλώσεων με επιζήμιες επιπτώσεις τόσο σε ατομικό όσο και κοινωνικό επίπεδο. – ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΠΙΤΣΑΚΗΣ, «Για το Μολυβδόβουλλο του Μιχαήλ Η΄ *Τοις αθετούσι την δίκην του σεκρέτου...*» (σ. 393-398). Πρόκειται για το μολυβδόβουλλο του Νομισματικού Μουσείου της Αθήνας, που την τελευταία δεκαετία απασχόλησε έντονα τη σιγιλλογραφία και την ιστορία του δικαίου (και όχι μόνο) και συνδέεται με την επαναλειτουργία του βασιλικού σεκρέτου μετά την ανάκτηση της Πόλης. Ο σ. διατυπώνει ορισμένες σκέψεις ως προς τις προτεινόμενες αναγνώσεις των ελλειπόντων γραμμάτων που καθιστούν το κείμενο περισσότερο κατανοητό. – ΓΙΩΡΓΟΣ Ε. ΡΟΔΟΛΑΚΗΣ, «*...ύστερον δε την βίβλον τετυπωμένην ευρόντες...*». Η μεταβυζαντινή πορεία του Νόμου Ροδίων Ναυτικού και η έκδοση του *Ius Graeco-Romanum* του J. Leunclavius» (σ. 399-413). Μετά σύντομη επισκόπηση της χειρόγραφης παράδοσης του Νόμου Ροδίων Ναυτικού στο Βυζάντιο και μετά την Αλωση παρουσιάζει ο σ. την επίδραση του έργου του Leunclavius στη διάδοση του Νόμου κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο. – ΣΟΦΙΑ ΤΖΩΡΤΖΑΚΑΚΗ-ΤΖΑΡΙΔΟΥ, «Μερικές παρατηρήσεις στο θεσμό

της Ιουστινιάνειας επερώτησης (*stipulatio*), με οδηγό τη διδασκαλία των Εισηγήσεων» (σ. 439-451). Η σ. ερευνά ειδικότερα ορισμένες μεταβολές που υπέστη ο θεσμός της επερώτησης κατά τη μετακλασική περίοδο με τη συνδρομή και της προϊουστινιάνειας αυτοκρατορικής νομοθεσίας, όπως αυτές αποκρυσταλλώνονται στις *Εισηγήσεις*. – ΣΠΥΡΟΣ Ν. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, «Διαφθορά και Δίκαιο στο Βυζάντιο» (σ. 453-475). Ερευνώνται οι ρυθμιστικές παρεμβάσεις του δημόσιου δικαίου στους δύο χώρους, όπου κατ' εξοχήν ανθούσε η διαφθορά. Ο ένας ήταν η απονομή της δικαιοσύνης, από της πλευράς τόσο των δικαστών όσο και των δικηγόρων, ο άλλος η άσκηση δημόσιας εξουσίας με καταχρήσεις σε βάρος των διοικουμένων. Το δίκαιο παρενέβαινε όμως και για την περιστολή της διαφθοράς στις συναλλακτικές σχέσεις μεταξύ ιδιωτών. – ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΤΣΟΥΡΚΑ-ΠΑΠΑΣΤΑΘΗ, «“Το αιρετόν δικαστήριον έοικε κυρίω δικαστηρίω” (B. 7.2.1 = D. 4.8.1). Παρατηρήσεις στις πηγές της μέσης βυζαντινής περιόδου» (σ. 477-483). Ερμηνεύοντας τη διάταξη των Βασιλικών που παραθέτει στον τίτλο της μελέτης, διαπιστώνει η σ. ότι οι διαφορές μεταξύ κυρίων και αιρετών δικαστών ήταν περισσότερες από τις ομοιότητές τους. Παρ' όλα αυτά φαίνεται ότι λόγω των πλεονεκτημάτων τους οι αιρετοκρισίες (ταχύτητα διαδικασίας κ.λπ.) ήταν πολύ διαδεδομένες κατά την επίλυση ιδιωτικών διαφορών. – ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΑΚΗΣ, «Τα “Βρετά” παιδιά. Οι ιδιαίτερες διαστάσεις του φαινομένου της έκθεσης βρεφών στη βενετική Κύπρο» (σ. 485-503). Ο σ. πραγματεύεται τη μεθόδευση απελευθέρωσης των τέκνων των παροίκων βάσει ενός προνομίου της Εκκλησίας, με την έκθεση δηλαδή των νεογέννητων βρεφών σε ναούς, κάτι που η βενετική διοίκηση κατέβαλε πολλές προσπάθειες να περιορίσει λόγω της ζημιάς που προκαλούσε η με τον τρόπο αυτό μείωση του εργατικού δυναμικού.

Στον *Τιμητικό τόμο Ιωάννη Βούλγαρη*, Αθήνα-Κομοτηνή (Αντ. Ν. Σάκκουλας) 2010 [ISBN 978-960-15-2429-0], περιέχονται δυο δικαιοϊστορικές συμβολές: ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΠΙΤΣΑΚΗΣ, «Ο πόλεμος στη βυζαντινή νομική θεωρία» (σ. 927-959). – ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΠΟΥΛΗΣ, «Το εκκλησιαστικό αδίκημα της αίρεσης» (σ. 961-983).

Φιλοτιμία είναι ο τίτλος Τιμητικού τόμου για την ομότιμη καθηγήτρια Αλκμήνη Σταυρίδου-Ζαφράκα που κυκλοφορήθηκε στη Θεσσαλονίκη από τις εκδόσεις Βάνια το 2011. 686 σελ. [ISBN 978-960-288-286-3]. Στο αντικείμενο της επισκόπησης αναφέρονται άμεσα ή έμμεσα οι εξής συμβολές: ΕΙΡΗΝΗ ΧΡΗΣΤΟΥ, «Ο Θεός σώζει τον βασιλέα ή πώς ο Θεός σώζει τον βασιλέα Βασίλειο Α΄» (σ. 135-146, με γαλλ. περίληψη). Η σ. εξαίρει τη γνωστή στην αυτοκρατορική ιδεολογία σχέση του ηγεμόνα με το Θείον ως στοιχείο νομιμοποιητικό τό-

σο της μορφής του πολιτεύματος όσο και του προσώπου του ηγεμόνα.

– ΑΝΔΡΕΑΣ ΓΚΟΥΤΖΙΟΥΚΩΣΤΑΣ, «Παρατηρήσεις για τον χρυσ(ο)επιλέκτη» (σ. 221-238, με αγγλ. περίληψη). Ο σ. εκθέτει πρώτα όλες τις μέχρι σήμερα διατυπωθείσες απόψεις για τις εικαζόμενες δραστηριότητες του χρυσ(ο)επιλέκτη (αξιωματούχος με αρμοδιότητα σχετική με την κοπή νομισμάτων ή με τη συλλογή φόρων), ακολουθώντας, στηριζόμενος σε σφραγίδες (10/11ος αι.) και σε έγγραφα από τα αρχεία μονών του Άθω (14ος αι.), θεωρεί πιθανότερο να έφεραν αυτή την ονομασία ιδιώτες που κινούνταν στον χώρο των τραπεζικών συναλλαγών (τραπεζίτες ή καταλλάκτες).

– ΠΟΛΥΜΝΙΑ ΚΑΤΣΩΝΗ, «Το *εξάγιον* και η στάθμιση του φόρου» (σ. 291-305, με αγγλ. περίληψη). Με επίκληση νομοθετικών πηγών του 4ου αιώνα υποστηρίζει πειστικά η σ. ότι ο όρος *εξάγιον* συνδέεται με τη διαδικασία είσπραξης των φόρων, κατά την οποία συνετελείτο και στάθμιση των χρυσών νομισμάτων. Η εμφάνιση του όρου και σε παπύρους του 6ου/7ου αιώνα μαρτυρεί τη συνέχιση αυτής της πρακτικής και μετά την αραβική κατάκτηση της Αιγύπτου.

– ΝΙΚΕ ΚΟΥΤΡΑΚΟΥ, «Trick or treat? Ruses de guerre in middle Byzantine politics» (σ. 313-338, με ελλην. περίληψη). Με βάση το υλικό που προσφέρουν τα στρατιωτικά εγχειρίδια (π.χ. τα *Τακτικά* του Λέοντος Σ') πραγματεύεται η σ. τη χρησιμοποίηση «στρατηγημάτων» στα πολιτικά δρώμενα της μέσης περιόδου.

– ΚΑΛΛΙΟΠΗ (ΚΕΛΛΥ) Α. ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, «Κεκωλυμένα αντικείμενα' και σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις του Λέοντος Στ' του Σοφού» (σ. 466-477, με γαλλ. περίληψη). Η σ. αναλύει διατάξεις του 5ου και του 6ου αιώνα με τις αντίστοιχές τους στα *Βασιλικά*, που χαρακτηρίζουν ορισμένα αντικείμενα για λόγους είτε αμυντικούς (π.χ. όπλα) είτε ιδεολογικούς (π.χ. πορφυρά υφάσματα) ως πράγματα εκτός συναλλαγής με συνέπεια την απαγόρευση διάθεσης. Οι σχετικοί περιορισμοί αμβλύθηκαν με τις Νεαρές 80 και 81 του Λέοντος.

– ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΝΙΚΟΛΑΟΥ, «Ο *Βίος* ή ο βίος της Θεοφανούς και ο πρώτος γάμος του Λέοντα ζ'» (σ. 479-500, με γαλλ. περίληψη). Η σ. επαναθέτει το ζήτημα της αξιολόγησης των αγιολογικών κειμένων ως πηγών του δικαίου, δοθέντος ότι συχνά αποτελούν, όπως κατά την άποψή της ο *Βίος της Θεοφανούς*, προϊόν κατευθυνόμενης ιστοριογραφίας. Κατά τη γνώμη της σ. η Ν. 111 του Λέοντος εξεδόθη πριν από τον θάνατο της Θεοφανούς, ίσως πριν το 895/6 ή 897.

– CONSTANTINOS G. PITSAKIS, «*Polis*: Une notion d'ecclésiologie et de droit canonique byzantins» (501-517, με αγγλ. περίληψη). Εξαίρεται ο χαρακτήρας της Εκκλησίας, υπό την ορατή της μορφή, ως «*Institution urbaine*» και των συνεπειών αυτού του χαρακτήρα στη δομή της – πράγματος όμως που δεν άφησε ανεπηρέαστη τη χωροταξική κατανομή των αστικών

κέντρων μέσα στην αυτοκρατορία. – ΣΠΥΡΟΣ Ν. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, «Η μη αναδρομικότητα των νόμων στο βυζαντινό δίκαιο» (σ. 625-639, με γερμ. περίληψη). Συγκεντρώνονται διατάξεις κοσμικού (από Νεαρές του Ιουστινιανού και του Λέοντος του Σοφού) και του κανονικού δικαίου, από τις οποίες συνάγεται ότι η βυζαντινή έννομη τάξη απεδοκίμαζε κατ' αρχήν την αναδρομικότητα των νόμων, κατ' εξοχήν εκείνων ποινικού περιεχομένου.

Προς τιμήν του Philip J. Thomas εξεδόθη στη Νότιο Αφρική (Pretoria) τόμος με τίτλο *Libellus ad Thomasium* [Fundamina 16/1, 2010. Editio specialis] που περιέχει και μία ελληνική συμβολή: ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΙΤΣΑΚΗΣ, «D. 1.3.32 pr. (Salvius Julien). Transformations byzantines d'un précepte de droit romain» (288-298). Ο σ. περιγράφει τις διαδοχικές μεταμορφώσεις του χωρίου του Salvius Iulianus, για την εξυπρέτηση διαφόρων σκοπιμοτήτων, από τον Πανδέκτη μέχρι την *Εξάβιβλο* και την εφαρμογή της τον 19ο αιώνα στη μετεπαναστατική Ελλάδα.

Κερμάτια φιλίας είναι ο τίτλος τόμου προς τιμήν του Ιωάννη Τουράτσογλου, τον οποίο εξέδωσε το Υπουργείο Πολιτισμού και το Νομισματικό Μουσείο, τ. Α': Νομισματική-Σφραγιστική, Αθήνα 2009. [ISBN 978-960-4-4]. Στο δίκαιο αφορά εμμέσως η συμβολή: ΓΙΟΡΚΑ ΝΙΚΟΛΑΟΥ, «'Το θαύμα των βασιλέων και η δίκη του σεκρέτου'. Μία μοναδική αυτοκρατορική βούλλα από τις συλλογές του Νομισματικού Μουσείου» (σ. 593-603, με αγγλ. περίληψη). Η σ. παρουσιάζει μολυβδόβουλλο του Μιχαήλ Η', που φέρει στην πρόσθια όψη απεικόνιση του αυτοκράτορα με την Θεοτόκο Δεομένη πάνω από το κεφάλι του. Εκατέρωθεν της παράστασης αυτής είναι χαραγμένος ο πλήρης τίτλος του Μιχαήλ. Στην οπίσθια όψη διαβάζουμε έμμετρη επιγραφή, όπου, μεταξύ άλλων, αναφέρεται «η δίκη του Σεκρέτου». Εικάζεται ότι η σφραγίδα αυτή συνδέεται με το έγγραφο που επικύρωνε την (επανα)λειτουργία του βασιλικού σεκρέτου μετά την ανάκτηση της Πόλης.

L'organisation materielle des cultes dans l'antiquité είναι ο τίτλος συλλογικού τόμου που επιμελήθηκε η BARBARA ANAGNOSTOUCANAS (Paris, Éditions Cybèle 2010). Για την επισκόπηση ενδιαφέρον έχει η συμβολή: ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΙΤΣΑΚΗΣ, «Le souvenir des cultes antiques à Byzance au XIIe siècle: Les canonistes byzantins et les survivances de pratiques culturelles païennes» (σ. 173-184). Ο σ. πραγματεύεται το θέμα με βάση τις μαρτυρίες των βυζαντινών κανονολόγων.

Β'. Πρακτικά συνεδρίων ή συμποσίων

Δεκαπέντε χρόνια απαιτήθηκαν – πιθανόν εξαιτίας οικονομικών

λόγων – για την έκδοση των πρακτικών του συνεδρίου *Laicità tra diritto e religione da Roma a Costantinopoli a Mosca*. [Da Roma alla Terza Roma. Documenti e Studi], Studi-VII, 21 aprile 1994. Την έκδοση επιμελήθηκαν οι καθηγητές P. CATALANO και P. SINISCALCO. Roma (L'«Erma» di Bretschneider) 2009. XLIV, 240 σελ. [ISBN 978-88-8265-542-6]. Στο βυζαντινό δίκαιο αναφέρονται δύο εισηγήσεις: CONSTANTIN G. PITSAKIS, «Un laïc: L'empereur romain d'Orient» (σ. 123-141). Παρουσιάζεται η, παρά τη λαϊκή του ιδιότητα, ιδιαίτερη θέση του βυζαντινού αυτοκράτορα μέσα στην Εκκλησία σύμφωνα με την εκκλησιαστική νομοθεσία, τη διδασκαλία των Πατέρων και την κανονική παράδοση (βλ. και επισκόπηση έτ. 1999 σ. 438). – SPYROS N. TROIANOS, «La contribution des laïcs à la formation du droit de l'Église» (σ. 143-150). Ο σ. πραγματεύεται τις επεμβάσεις του πολιτικού νομοθέτη κατά τη ρύθμιση εσωτερικών θεμάτων της Εκκλησίας, καθώς και τη συμβολή κοσμικών νομομαθών κατά τη συστηματική επεξεργασία των εκκλησιαστικών δικαϊκών πηγών (βλ. και επισκόπηση έτ. 1999 σ. 438).

Άγιοι της Θεσσαλονίκης. ΑΖ'-ΑΗ' Δημήτρια: Χριστιανική Θεσσαλονίκη, είναι ο τίτλος των Πρακτικών των ΙΣΤ' και ΙΖ' Διεθνών επιστημονικών συμποσίων που πραγματοποιήθηκαν στην Ιερά Μονή Βλατάδων στις 7-9 Νοεμβρίου 2002 και 6-8 Νοεμβρίου 2003. Η έκδοση των πρακτικών έγινε (με σημαντική καθυστέρηση) στη Θεσσαλονίκη (University Studio Press) 2009. 306 σελ. [ISBN 978-960-12-1847-2]. Στο δίκαιο αφορά μόνο μία ανακοίνωση: ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΙΤΣΑΚΗΣ, *Νομοκανονικά Marginalia με αφορμή δύο αγίους της Θεσσαλονίκης: Ευστάθιος ο Θεσσαλονίκης και Δημήτριος ο Μυροβλήτης στον Δημήτριο Χωματιανό* (σ. 267-289). Ο σ. σχολιάζει δύο χωρία από τα έργα του Δημητρίου Χωματιανού που αναφέρονται σε αγίους της Θεσσαλονίκης. α) Σε απόκριση προς τον Κωνσταντίνο Καβάσιλα χαρακτήρισε ο Χωματιανός τη μετάθεση του Ευσταθίου από τη μητρόπολη Μύρων, όπου το πρώτον εξελέγη, στον θρόνο της Θεσσαλονίκης ως αντικανονική. β) Αποκρούοντας τις κατηγορίες του πατριάρχη Γερμανού Β' εξαιτίας της αντικανονικής ενέργειάς του να στέψει σε αυτοκράτορα τον Θεόδωρο Αγγελο, ισχυρίστηκε ο Χωματιανός ότι ως προς τη χρίση δεν υπήρχε έλλειψη αγίου μύρου, δοθέντος ότι στη Θεσσαλονίκη αφθονούσε λόγω του μυροβλήτου αγίου Δημητρίου.

Κατά τις 1-2 Οκτωβρίου 2005 πραγματοποιήθηκε στα Χανιά μία *Συνάντηση για το Κρητικό δίκαιο*. Τα πρακτικά δημοσιεύθηκαν το 2007 ως τόμος 15 της περιοδικής έκδοσης του Ινστιτούτου Κρητικού Δικαίου *Τάλως* (που αναγγέλλεται εδώ με καθυστέρηση, γιατί μόλις τώρα έφθασε ο τόμος στα χέρια μου). Την επισκόπηση ενδιαφέρουν οι

παρακάτω ανακοινώσεις: ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, «Δημοσιονομικό και φορολογικό δίκαιο της Κρήτης» (σ. 29-30 και 90-102). Στο Βυζάντιο, την Ενετοκρατία και την περίοδο της οθωμανικής κατάκτησης είναι αφιερωμένες οι σ. 92-97. – Ο ΙΔΙΟΣ, «Το δίκαιο της βυζαντινής Κρήτης (330-824, 961-1204)» (σ. 33-34 και 146-152). – ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΑΚΗΣ, «Το κρητικό δίκαιο της Βενετοκρατίας. Σχέσεις υπεξουσιότητας στη βενετοκρατούμενη Κρήτη» (σ. 34-36 και 153-170). Ο σ. επικεντρώνει το ενδιαφέρον του σε θέματα χειραφεσίας στηριζόμενος σε υλικό από το αρχείο του Δούκα της Κρήτης και τα πρωτόκολλα των νοταρίων. – ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΚΟΥΖΑΚΗΣ, «Θεσμοί ιδιωτικού δικαίου στη βενετοκρατούμενη Κρήτη» (σ. 171-185). Με βάση νοταριακά έγγραφα επισημαίνει ο σ. ότι στις συμβάσεις αγοραπωλησίας διατηρούνται τα βασικά χαρακτηριστικά των αντίστοιχων δικαιοπραξιών της βυζαντινής περιόδου, μεταξύ των άλλων και η *traditio per cartam*. – ΓΙΑΝΝΗΣ ΓΡΥΝΤΑΚΗΣ, «Το κατάστιχο του νοταρίου Τζώρτζη Τρωίλου. Γάμοι και διαθήκες στο πρωτόκολλο του Τζώρτζη Τρωίλου (1585-1600)» (σ. 37-39 και 178-185). Από το πρωτόκολλο του πιο πάνω νοταρίου του Ρεθύμνου που περιλαμβάνει 100 πράξεις αντλεί ο σ. πληροφορίες σχετικά με τη σύνταξη προικοσυμφώνων και διαθηκών στα τελευταία χρόνια του 16ου αιώνα. – ΑΣΠΑ ΤΣΑΟΥΣΗ, «Πηγές του δικαίου της βενετοκρατίας στην Κρήτη. Οι διαθήκες του Μανόλη Βαρούχα» (σ. 36-37 και 186-191). Περιέργως παραλείπει η σ. να αναφέρει τον χρόνο που καλύπτουν οι ερευνώμενες διαθήκες και τον αριθμό τους. Περιορίζεται σε πολύ γενικές επισημάνσεις, όπως η επίδραση του ιουστινιάνειου δικαίου, αναβάλλοντας για το μέλλον την ειδικότερη έρευνα των πηγών του κρητικού εθιμικού δικαίου σε διατάξεις τελευταίας βουλήσεως.

Quellen zur byzantinischen Rechtspraxis. Aspekte der Textüberlieferung, Paläographie und Diplomatie ήταν ο τίτλος διεθνούς συμποσίου που συνήλθε στη Βιέννη από 5 έως 7 Νοεμβρίου 2007. Τα πρακτικά εκδόθηκαν με επιμέλεια του CHRISTIAN GASTGEBER στη σειρά Österreichische Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Kl. Denkschriften, 413. Veröffentlichungen zur Byzanzforschung, XXV. Wien 2010. 207 σελ. [ISBN 3-7001-6679-5]. Ο τόμος περιέχει δύο ελληνικές συμβολές: SPYROS N. TROIANOS, «Die neue Ausgabe der Novellen Leons VI.» (σ. 183-187). Ο σ. παρουσιάζει την έκδοση των Νεαρών που τότε μόλις είχε κυκλοφορηθεί και επισημαίνει ορισμένες ιδιορρυθμίες στο ύφος του Λέοντος, δοθέντος ότι κατά την κρατούσα άποψη οι Νεαρές έχουν γραφεί από τον ίδιο. – ELEFTHERIA SP. PAPAGIANNI, «Moral und Recht in einem Urteil des Patriarchen Matthaios I. aus dem Jahre 1400» (σ. 201-204). Αναλύοντας μία απόφα-

ση ακυρώσεως γάμου λόγω προϋφισταμένου άλλου, προβάλλει η σ. τον τρόπο κρίσεως του πατριαρχικού δικαστηρίου σε μία εποχή υπολειτουργίας της κοσμικής δικαιοσύνης.

Τα πρακτικά του διεπιστημονικού φροντιστηρίου της Ελληνικής Εταιρείας Δικαιοφιλοσοφικής και Δικαιοϊστορικής Ερεύνης του 2006/2007 που είχε ως θέμα *Σκοπός, τελεολογία και δίκαιο* εξέδωσαν οι Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη το 2010. Μία εισήγηση αφορά στο Βυζάντιο: ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΠΙΤΣΑΚΗΣ, «Έννοιες του σκοπού εις τις πηγές του βυζαντινού δικαίου» (σ. 387-412, με γαλλ. περίληψη). Αντλώντας το υλικό από τις βυζαντινές δικαιοϊστορικές πηγές, προχωρεί ο σ. στη λεπτή διάκριση του σκοπού του δικαίου, των σκοπών του νομοθέτη, των σκοπών της εξουσίας, του σκοπού κατά την εφαρμογή του νόμου, της αναγραφής του σκοπού στους νόμους και, τέλος, της διαστροφής του σκοπού ως νομοθετικής «τεχνικής».

Η υγεία και η ασθένεια στη λειτουργική ζωή της Εκκλησίας. Πρακτικά Γ' Πανελληνίου λειτουργικού συμποσίου στελεχών Ιερών Μητροπόλεων (Βόλος, 20-22 Οκτωβρίου 2008). Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος. Ειδική Συνοδική Επιτροπή Λειτουργικής Αναγεννήσεως. [Σειρά Ποιμαντική Βιβλιοθήκη, 21.] Αθήνα 2009. 592 σελ. [ISBN 978-960-86870-9-8]. Την επισκόπηση ενδιαφέρει μία μόνο εισήγηση: Πρωτοπρ. ΘΕΟΔΩΡΟΣ Ι. ΚΟΥΜΑΡΙΑΝΟΣ, «Ιστορική εξέλιξη και διαμόρφωση της Ακολουθίας του μυστηρίου της Μετανοίας» (σ. 119-153). Μεταξύ των άλλων πραγματεύεται ο σ. τους εξομολογητικούς νομοκάνονες, ιδίως τον αποδιδόμενο στον Ιωάννη τον Νηστευτή.

Τον Σεπτέμβριο 2009 συνήλθε στη Βενετία το 19ο συνέδριο της «Society of the Law of the Eastern Churches». Τα πρακτικά δημοσιεύθηκαν με επιμέλεια της Γενικής Γραμματέως της Εταιρείας Eva M. Synek στην επετηρίδα *Kanon* 21 (2010). Την επισκόπηση ενδιαφέρουν (εν όλω ή εν μέρει) οι εισηγήσεις των: CONSTANTINOS G. PITSAKIS, «Autocéphalie et autonomie: A propos du développement historique de deux catégories principales dans la structure actuelle de l'Église orthodoxe» (σ. 21-42). – DAPHNE PENNA, «Legal Autonomy of Latin Christians in the Byzantine Empire» (σ. 70-81). – CHARALAMBOS K. PAPASTATHIS, «Autonomous, Semiautonomous Churches and Exarchates within the Patriarchate of Constantinople» (σ. 154-160).

Στα πρακτικά συνεδρίου που οργάνωσε το Πάντειο Πανεπιστήμιο, Γενικό Τμήμα Δικαίου, με θέμα *Ελευθερίες-Δικαιώματα-Ασφάλεια στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, Αθήνα (Νομική Βιβλιοθήκη) 2010 [ISBN 978-960-272-685-3], υπήρξε μία μόνον εισήγηση σχετική με το Βυζάντιο: ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΠΙΤΣΑΚΗΣ, «Στοιχεία αρχών και δικαιωμάτων του σύγχρονου δικαίου στο Βυζάντιο» (σ. 191-211). Ο σ., επιση-

μαίνοντας συνάμα τον κίνδυνο του αναχρονισμού, προσπαθεί να διαπιστώσει μέσα στη βυζαντινή έννομη τάξη στοιχεία του σύγχρονου νομικού πολιτισμού, όπως η μη αναδρομικότητα ποινικών διατάξεων, ο κοινωνικός και οικονομικός σκοπός του δικαιώματος, η υπό ορισμένη έννοια ισότητα δικαιωμάτων των γυναικών, η προστασία του περιβάλλοντος κ.λπ.

Από τον τόμο II Β του Η΄ Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου στα Κύθηρα που κυκλοφορήθηκε το 2009 ξεχωρίζω την ανακοίνωση του ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Γ. ΠΙΤΣΑΚΗ, «Μάξιμος Μαργούνιος, Επίσκοπος Κυθήρων: Μία προσέγγιση από την άποψη της ιστορίας του δικαίου» (σ. 145-158, με αγγλ. περίληψη). Ο σ. πραγματεύεται τα νομοκανονικά προβλήματα που θέτει ο ίδιος ο βίος και η δράση του Μαργουνίου (1549-1602), το θέμα της αρχιερατείας του ως επισκόπου Κυθήρων (στα οποία μάλλον δεν μετέβη ποτέ), τα νομικά ζητήματα που δημιούργησε η κληρονομία του, καθώς και το προσωπικό νομοκανονικό του έργο.

Στα Πρακτικά Α΄ Διεθνούς Συνεδρίου Άγιος Νεόφυτος ο Έγκλειστος. Ιστορία-Θεολογία-Πολιτισμός (Πάφος, 22-26 Απριλίου 2009), που δημοσιεύθηκαν στην Πάφο από τις Εκδόσεις Ιεράς Βασιλικής και Σταυροπηγιακής Μονής Αγίου Νεοφύτου το 2010 ενδιαφέρει το κανονικό δίκαιο: ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΠΙΤΣΑΚΗΣ, «Νομοκανονική προσέγγιση της Εγκυκλίου του Αγίου Νεοφύτου στην χηρεύουσα επισκοπή Πάφου» (σ. 723-738, με αγγλική περίληψη). Ο σ. εντοπίζει την έρευνά του κυρίως στο κανονιστικό μέρος της εξεταζόμενης εγκυκλίου και, αντιπαρερχόμενος τις άφθονες λεκτικές υπερβολές στο κείμενο, διαπιστώνει ότι ο στόχος του Αγίου ήταν περισσότερος προληπτικός και λιγότερος κατασταλτικός.

Η προσωπικότητα και η θεολογία του Μεγάλου Φωτίου. Επίσημοι λόγοι εκφωνηθέντες επί τη Ιερά Μνήμη του κατά τα έτη 1970-2010. Αθήνα, Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος 2011. 730 σελ. [ISBN 978-960-8373-19-18]. Πρόκειται για λόγους που κατά την τεσσαρακονταετία 1970-2010 έχουν κάθε χρόνο εκφωνηθεί στις 6 Φεβρουαρίου. Τό δίκαιο ενδιαφέρουν τα εξής κείμενα: ΒΛΑΣΙΟΣ Ι. ΦΕΙΔΑΣ, «Διακριτοί ρόλοι Εκκλησίας και Κράτους» (σ. 173-199). Ο σ. πραγματεύεται, μεταξύ άλλων, τη φωτιανής εμπνεύσεως θεωρία των δύο εξουσιών που διατυπώθηκε στην *Εισαγωγή*. – ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Ε. ΧΡΙΣΤΙΝΑΚΗΣ, «Ιεροί Κανόνες-Φώτιος-Σχίσμα του 867» (σ. 607-635). Ο σ. θεωρεί την παραβίαση των ιερών κανόνων ως την κύρια αιτία για το σχίσμα του 867. – ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ι. ΚΟΡΝΑΡΑΚΗΣ, «Τι έστιν έργον άρχοντος: Επίσημάνσεις διαχρονικής αξίας από τον ι. Φώτιο περί των όρων και προϋποθέσεων του άρχειν (στην επιστολή του προς

τον ηγεμόνα της Βουλγαρίας Μιχαήλ Βόριδα)» (σ. 649-666). Ο σ. διατυπώνει παρατηρήσεις ως προς τις συνθήκες σύνταξης (περί το 865) και το περιεχόμενο του γνωστού αυτού «κατόπτρου ηγεμόνος».

Με τον πολύ φιλόδοξο τίτλο *Introduzione al diritto bizantino. Da Giustiniano ai Basilici* εξεδόθη στην Ιταλία με επιμέλεια των JAN H. A. LOKIN και BERNARD H. STOLTE από το Collegio di Diritto Romano 2009 τόμος με τις εισηγήσεις που παρουσιάστηκαν σε σεμινάριο στην Παβία (Pavia, IUSS Press 2011). Ο τόμος περιλαμβάνει μία ελληνική συμβολή: CONSTANTINOS G. PITSAKIS, «Le droit canonique. Droit de l'Église et droit romain» (σ. 325-350). Με εισαγωγική καθαρά πρόθεση προβάλλει ο σ. τις περιοχές εμπλοκής κοσμικού και κανονικού δικαίου.

Γ'. Περιοδικές εκδόσεις

Στον τόμο 42 (2010) της *Επετηρίδος του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου της Ακαδημίας Αθηνών* περιέχονται, στο πλαίσιο των ενδιαφερόντων της επισκοπήσεως, οι ακόλουθες μελέτες: ΛΙΖΑ ΜΠΕΝΟΥ, «Οι 'συλλογές' νόμων του 14ου αιώνα: Έργα αποθησαυρισμού νομικών διατάξεων ή νέα πρόταση κωδικοποίησης;» (σ. 135-146, με γαλλ. περίληψη). Η σ., αναφερόμενη στις σημαντικότερες συλλογές του 14ου αιώνα, υποστηρίζει τη δεύτερη εκδοχή. – ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΑΚΗΣ, «Υιοθετημένα και "αναθρεπτά" παιδιά. Ο νομικός θεσμός και η πρακτική του εφαρμογή στην κοινωνία της βενετικής Κρήτης» (σ. 147-180, με αγγλ. περίληψη). Με επίκληση νοταριακών εγγράφων από την κρίσιμη εποχή πραγματεύεται ο σ. τις διάφορες μορφές υιοθεσίας και «οιονεί υιοθεσίας», δηλαδή τα λεγόμενα «αναθρεπτά» παιδιά και τα ψυχοπαίδια, επί των οποίων δεν υφίσταται κανενός είδους νομικός δεσμός, αλλά μόνον ηθικός. – ΔΗΜΗΤΡΗΣ Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Ένας Αρμενόπουλος που ήταν σε αφάνεια. Μία, ακόμα, αθησαύριστη απόδοση της *Εξαβίβλου* στη δημώδη (ante 1741)» (σ. 221-236, με γαλλ. περίληψη). Με δύο χειρόγραφα του 18ου αιώνα που απέκινται σε βιβλιοθήκη της Λέσβου και στην Κοινοτική βιβλιοθήκη της Βήσσανης-Πωγωνίου (Ήπειρος) παραδίδεται μία τρίτη απόδοση της *Εξαβίβλου* σε δημώδη γλώσσα, που προστίθεται στις δύο ήδη γνωστές του Θεοδοσίου Ζυγομαλά (αρχές του 17ου αι.) και του Αλεξίου Σπανού (1744). Όπως με πειστικά επιχειρήματα υποστηρίζει ο σ., η «μετάφραση» αυτή στηρίχθηκε στη έκδοση της *Εξαβίβλου* από τον Denis Godefroy (Γενεύη 1587).

Τα *Βυζαντινά* 28 (2008) φιλοξενούν μία μόνο μελέτη που έμμεσα ενδιαφέρει την επισκόπηση: ELENI TOUNTA, «Westliche politische Kanzlei-propaganda und byzantinische höfische Literatur im Dienst der

Weltherrschaftsideologie: Die feierliche Ankunft Berthas von Sulzbach (1142) und ihr Ableben in Konstantinopel (1160)» (σ. 137-160, με ελλην. περίληψη). Τόσο η πολιτική προπαγάνδα όσο και η κατευθυνόμενη ιστοριογραφία αποτελούν μέσα άσκησης πολιτικής, κατ' εξοχήν δε εξωτερικής πολιτικής. Αυτούς τους παράγοντες διαμόρφωσης των διεθνών σχέσεων της Ανατολικής ρωμαϊκής αυτοκρατορίας πραγματεύεται η σ. της εμπειριστατωμένης αυτής έρευνας.

Τα *Βυζαντινά* 29 (2009[2010]) περιέχουν δύο μελέτες που αφορούν στο βυζαντινό δίκαιο: ΣΠΥΡΟΣ Ν. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, «Η έννοια της 'φιλανθρωπίας' στους ιουστινιάνειους και μεταϊουστινιάνειους νόμους» (σ. 13-43). Πρόκειται για διευρυμένη μορφή της συμβολής στον Τιμ. τόμο Σταθόπουλου (βλ. πιο πάνω). – ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ, «Ο βυζαντινός αυτοκρατορικός θεσμός στο στόχαστρο του πατριάρχη Φωτίου και των ηγεμόνων της Δύσης τον 9ο αιώνα» (σ. 231-257). Σημαντικό για την επισκόπηση είναι το μέρος της μελέτης, όπου η σ. ερευνά τις σχέσεις Εκκλησίας και Πολιτείας μέσα από την *Εισαγωγή*.

Τα *Βυζαντινά Σύμμεικτα* (νέος τίτλος των *Συμμεικτών* από τον τ. 18 [2008]) του Ινστιτούτου Βυζαντινών Ερευνών του Ε.Ι.Ε. περιέχουν στον τ. 19 (2009) μία μόνο μελέτη που πρέπει να αναγγελθεί: ΕΛΙΣΑΒΕΤ ΜΑΔΑΡΙΑΓΑ, «Η Βυζαντινή Οικογένεια των Αγιοθεοδωριτών (I): Νικόλαος Αγιοθεοδωρίτης, Πανιερώτατος Μητροπολίτης Αθηνών και Υπέρτιμος» (σ. 147-181, με αγγλ. περίληψη). Ο μητροπολίτης αυτός ταυτίζεται από μερικούς κακώς με τον Αγιοθεοδωρίτη σχολιαστή των Βασιλικών. Από τη μελέτη αυτή πρέπει να επισημανθούν όσα γράφονται σχετικά με συνοδικό σημείωμα αναφερόμενο σε τρίτο γάμο (μάλλον επί πατριάρχη Μιχαήλ Γ'), στα αξιώματα του ορφανοτρόφου και του νομοφύλακος, καθώς και στην υποτιθέμενη δραστηριότητα του Νικολάου ως νομοδιδασκάλου.

Στις παραπάνω δημοσιεύσεις πρέπει να προστεθούν και οι ακόλουθες:

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΑΜΟΙΡΙΔΟΥ, «Ιδιάζουσες αναδείξεις πατριαρχών Κωνσταντινουπόλεως (δ'-'αι.)», *Βυζαντικά* 28 (2009 [2010]) 103-114 (με αγγλ. περίληψη). Με επίκληση νομοκανονικών πηγών επισημαίνει η σ. παρεκκλίσεις από τους ιερούς κανόνες.

CHRISTOS P. BALOGLOU, «Economic and Social Thought in the Byzantine Times», *Yavanikā. Indo-Hellenic Studies* 13 (2010) 37-71.

ANDREAS GKOUTZIOUKOSTAS, «Observations on the Dating of the Typikon of the Lips Monastery», *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik* 59 (2009) 79-85. Με βάση το κείμενο του τυπικού, αλλά και δημόσιο έγγραφο (απογραφική παράδοση) με αντικείμενο ελαιόδε-

ντρα της μονής θεωρεί ο σ. terminus post quem για τη σύνταξη του τυπικού το διάστημα 1283-85 και όχι το έτος 1294, όπως γενικώς γίνεται δεκτό.

ANASTASIA KONTOGIANNOPOULOU, «La fiscalité à Byzance sous les Paléologues (13e-15e siècles). Les impôts directs et indirects», *Revue des Études Byzantines* 67 (2009) 5-57. Η σ., μετά σύντομη εισαγωγή, παρουσιάζει το φορολογικό σύστημα που ίσχυσε κατά τους τελευταίους αιώνες πριν την Άλωση.

ΧΡΗΣΤΟΣ Π. ΜΠΑΛΟΓΛΟΥ, «Δύο Έλληνες τραπεζίτες του 19ου αιώνας για το Βυζάντιο: Μάρκος Ρενιέρης – Παύλος Καλλιγιάς», *Μνημοσύνη* 17 (2006-2009) 163-182 (με αγγλ. περίληψη). Οι αναφερόμενοι στον τίτλο της μελέτης τραπεζίτες υπήρξαν περισσότερο γνωστοί ως καθηγητές της ιδρυμένης το 1837 Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών με πολύ έντονη συμμετοχή στην ερμηνεία και εφαρμογή του Β. Διατάγματος της 23ης Φεβρουαρίου 1835 σχετικά με το εφαρμοστέο στην Ελλάδα αστικό δίκαιο (*Εξάβιβλος*). Περιέργως ο σ. αντιπαρέρχεται εν σιωπή αυτή την πτυχή της δραστηριότητας των δύο καθηγητών.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Ι. ΜΠΟΥΜΗΣ, «Η κατάργηση του όρκου», *Εκκλησία* 87 (2010) 430-442. Με αφορμή τη συζητούμενη κατάργηση του όρκου, τόσο επί δικαστηρίου όσο και κατά την ανάληψη δημόσιων αξιωμάτων, παρουσιάζει ο σ. στη γνωμοδότηση αυτή μεταξύ άλλων και την αντιμετώπιση του όρκου από το κανονικό δίκαιο με βάση πηγές της βυζαντινής περιόδου.

DAPHNE PENNA, «Venetian Judges and their Jurisdiction in Constantinople in the 12th Century. Some observations based on informations drawn from the chrysobull of Alexios III Angelos to Venice in 1198», *Subseciva Groningana. Studies in Roman and Byzantine Law* VIII (2009) 135-146. Η σ. πραγματεύεται το χρυσόβουλλο του Αλεξίου Γ' Αγγέλου (Νοέμβριος 1198, Dölger / Wirth, *Regesten* αριθμ. 1647), με το οποίο ρυθμίστηκαν θέματα δωσιδικίας επί διαφορών μεταξύ Βυζαντινών και Βενετών.

Δ'. Αυτοτελή έργα

ANARGYROS ANAPLIOTIS, *Ιεροί Κανόνες των αγίων πανσέπτων Αποστόλων / Heilige Kanones der heiligen und hochverehrten Apostel*. [Liturgische Texte und Studien, 6.] St. Ottilien 2009. 73 σελ. [ISBN 978-3-8306-7370-5]. Πρόκειται για γερμανική μετάφραση των αποστολικών κανόνων, της οποίας προτάσσεται εισαγωγή. Το ελληνικό κείμενο των κανόνων παρατίθεται με βάση την έκδοση του F. X. Funk, Paderborn 1905.

ANARGYROS ANAPLIOTIS, *Ehe und Mönchtum im orthodoxen kanonischen Recht. Eine Kanonessammlung mit den Kanones der Lokalsynoden und der Kirchenväter*. [Forum Orthodoxe Theologie, 10.] Berlin 2010. 101 σελ. [ISBN 978-3-643-10619-3]. Όπως και ο τίτλος του έργου δηλώνει, πρόκειται για επιλογή κανόνων των τοπικών συνόδων και των Πατέρων με αντικείμενο το δίκαιο των μοναχών και του γάμου, ελληνικό κείμενο και γερμανική μετάφραση.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Το Νόμιμον της Μεγάλης Εκκλησίας, 1564 - ci. 1593*. Τόμος Β': Η αρχική συγκρότηση. Η μεταγραφή. Με τη συνεργασία ΜΑΧΗΣ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ και ΓΙΟΥΛΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ. [Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών. Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών. Θεσμοί και Ιδεολογία στη νεοελληνική κοινωνία, 105. Αρχαία Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως]. Αθήνα 2010. 42 + 308 (φύλλα α' - ρνδ') + XXIV σελ. [ISBN 978-960-7916-91-4]. Της μεταγραφής του κειμένου προτάσσεται εισαγωγή, στην οποία επιχειρείται, εκτός των άλλων, να «ανασυσταθούν» μη διασωθέντα μέρη του *Νομίμου*. Το έργο κλείει ένα (εξαιρετικά χρήσιμο) επίμετρο με «στοιχεία για τη φιλολογική ταυτότητα των περιεχομένων στο *Νόμιμον*». Για τον τ. Α' βλ. την προηγούμενη επισκόπηση.

Το προ πολλού εξαντλημένο έργο του JOSEF ZHISHMAN, *Το δίκαιον του γάμου της Ανατολικής Ορθοδόξου Εκκλησίας*, σε μετάφραση ΜΕΛΕΤΙΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, τ. Α'-Β', Αθήνα 1912, ανατυπώθηκε με πρόλογο του ΣΠΥΡΟΥ Ν. ΤΡΩΙΑΝΟΥ, σελ. i-iv από τις εκδόσεις Ιω. Αλεξόπουλου, Αθήνα 2010. [ISBN 978-960-99576-0-1].

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ε. ΘΡΑΨΑΝΙΩΤΗΣ, *Το εκκλησιαστικό δίκαιο στις Αποστολικές Διαταγές. Συμβολή στην ιστορία του δικαίου*. Αθήνα (Εκδόσεις Μυρμιδόνες) 2011. 407 σελ. [ISBN 978-960-99794-5-0]. Ο σ., μετά από μία γενική εισαγωγή, αναλύει τις διατάξεις αυτού του ανώνυμου κωδικοποιητικού έργου των τελευταίων δεκαετιών του 4ου αιώνα ακολουθώντας στη δομή της ύλης σημερινά κριτήρια. Σε παράρτημα (σ. 214-373) παραθέτει το κείμενο των Διαταγών με βάση τον *Thesaurus Linguae Graecae*.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ Γ. ΚΑΡΑΠΛΗ, *Κατενόδωσις στρατού. Η οργάνωση και η ψυχολογική προετοιμασία του βυζαντινού στρατού πριν από τον πόλεμο (610-1081)*. τ. Α', Αθήνα (Εκδόσεις Μυρμιδόνες) 2010. 447 σελ. [ISBN 978-960-99279-8-7]. Πρόκειται για μονογραφία που εντάσσεται στο δίκαιο του πολέμου υπό ευρεία έννοια, στο οποίο ανήκει και το ιδεολογικό πλαίσιο της προετοιμασίας και διεξαγωγής του. Βλ. ιδίως όσα γράφονται περί «δικαίου πολέμου» (σ. 316 επ.).

ΤΑΞΙΑΡΧΗΣ Γ. ΚΟΛΙΑΣ / ΜΑΡΙΑ ΧΡΟΝΗ, *Το Επαρχικόν Βιβλίον Λέοντος ζ' του Σοφού. Εισαγωγή-Απόδοση κειμένου στη νέα*

Ελληνική-Σχολιασμός. Αθήνα (Εκδόσεις Κανάκη) 2010. 357 σελ. [ISBN 978-960-6736-13-1]. Το κείμενο παρατίθεται κατά βάση από την έκδοση του Johannes Koder (Wien 1991). Η νεοελληνική απόδοση είναι ρέουσα. Επί τεχνικών όρων διατηρήθηκε –ορθώς– η διατύπωση του κειμένου.

ΝΕΣΤΩΡ Ε. ΚΟΥΡΑΚΗΣ, *Ποινική καταστολή μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος*, 5η έκδ. συνεργασία-επιμέλεια ΝΙΚΟΛΑΟΣ Κ. ΚΟΥΛΟΥΡΗΣ, Αθήνα-Θεσσαλονίκη (Σάκκουλας) 2009. XXV + 545. [ISBN 978-960-445-403-7]. Στις σ. 75-89 πραγματεύεται ο σ. την ποινική καταστολή στο βυζαντινό δίκαιο.

Αρχιμ. ΚΥΡΙΑΛΛΟΣ ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ, *Τα κωλύοντα την ιερωσύνη και καθαιρούντα τους κληρικούς παραπτώματα κατά τους ιερούς κανόνες*. Αθήνα (Εκδόσεις Γρηγόρης) 2010. 259 σελ. [ISBN 978-960-333-629-7]. Ο σ. παρουσιάζει συστηματοποιημένους τους ιερούς κανόνες που εισάγουν κωλύματα χειροτονίας, καθώς και εκείνους που προβλέπουν κανονικά αδικήματα επισύροντα καθαίρεση.

Αρχιμ. ΚΥΡΙΑΛΛΟΣ ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ, *Το Κανονικόν του Αγίου Ιωάννου του Νηστευτού*. 72 σελ. Πάτρα 2010. [ISBN 978-960-92530-2-4]. Αποκλίνοντας από την κρατούσα γνώμη, κατά την οποία το Κανονικόν συνετάγη μόλις μεταξύ 8ου και 10ου αιώνα, υποστηρίζει ο σ. ότι το κείμενο είναι όντως έργο του Ιωάννη Δ' (582-595). Στις σ. 21-45 ανατυπώνονται οι 35 κανόνες του Κανονικού με βάση την έκδοση του Πηδαλίου.

ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΝΕΒΙΣΟΓΛΟΥ, Μητροπολίτης Σουηδίας, *Το Πηδάλιον και άλλαι εκδόσεις ιερών κανόνων κατά τον 18ον αιώνα*. [Νομοκανονική βιβλιοθήκη, 22] 547 σελ. Κατερίνη 2008. [ISBN 978-960-356-140-8]. Ο τόμος περιέχει εν μέρει ανατύπωση υπό νέα επεξεργασία παλαιότερων μελετών του σ. αναφερόμενων στο Πηδάλιον και εν μέρει νέο υλικό. Λαμβανομένης υπόψη της γνωστής μεθοδικότητας του σ. ολόκληρο το περιεχόμενο του βιβλίου είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον, ιδιαίτερη σημασία όμως έχουν τα κεφάλαια εκείνα, όπου εξετάζονται οι πηγές των διαφόρων συλλογών και οι μεταξύ τους σχέσεις.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΜΕΡΙΑΝΟΣ, *Οικονομικές ιδέες στο Βυζάντιο τον 12ο αιώνα. Οι περί οικονομίας απόψεις του Ευσταθίου Θεσσαλονίκης*. Έθνικό Ίδρυμα Ερευνών. Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών. Μονογραφίες, 13.] Αθήνα 2008, 362 σελ. [ISBN 978-960-371-055-4]. Όχι μόνο για τα θέματα φορολογίας, αλλά και γενικότερα συνδέεται με το δίκαιο η μονογραφία αυτή, δοθέντος πως κατηγορούνται οι Βυζαντινοί ότι ελάχιστα έστρεψαν το ενδιαφέρον τους προς την οικονομική θεωρία.

ΚΑΛΛΙΟΠΗ (ΚΕΛΛΥ) Α. ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Η διάκριση των φύ-*

λων ως κριτήριο στις ρυθμίσεις των νεαρών Λέοντος ΣΤ΄ Σοφού. [Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte. Athener Reihe, 19.] Αθήνα-Κομοτηνή (Αντ. Ν. Σάκκουλας) 2011. XVI, 210 σελ. [ISBN 978-960-15-2445-0]. Με σχολαστική ανάλυση των Νεαρών του προσπαθεί η σ. να διαπιστώσει, αν ο Λέων, στο πλαίσιο της νομοθετικής του πολιτικής, επεδίωξε μετριασμό της παραδοσιακής ανισότητας στη νομική αντιμετώπιση των δύο φύλων.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΪΔΑΣ, *Ψευδοπροφήτες, μάγοι και αιρετικοί στο Βυζάντιο κατά τον 14ο αιώνα. Επτά ανέκδοτες ομιλίες του πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Καλλίστου Α΄*. [Κείμενα βυζαντινής λογοτεχνίας, 6.] Αθήνα (Εκδόσεις Κανάκη) 2011. 437 σελ. [ISBN 978-960-6736-14-8]. Από τις εκδιδόμενες και σχολιαζόμενες ομιλίες του Καλλίστου Α΄ (1350-1353, 1355-1363) το δίκαιο ενδιαφέρουν οι δύο πρώτες, στρεφόμενες «κατά ψευδοπροφητών και ψευτοδιδασκάλων» και «κατά γοήτων και γοητευσών».

ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ / ΔΗΜΗΤΡΗΣ Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Επίσημα κείμενα του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Τα σωζόμενα από την περίοδο 1454-1498*. [Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών. Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών. Θεσμοί και Ιδεολογία στη νεοελληνική κοινωνία, 121. Αρχαία Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως]. Αθήνα 2011. 292 σελ. [ISBN 978-960-7916-99-0]. Εκδίδονται 41 συνολικά έγγραφα τόσο κανονιστικού όσο και προσωπικού περιεχομένου. Τον τόμο συμπληρώνουν α) γενικό ευρετήριο, β) ευρετήριο των incipit των κειμένων και γ) πίνακας των αρχείων και βιβλιοθηκών, όπου βρίσκονται τα εκδιδόμενα έγγραφα.

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗΣ, *Η 'δέησις' / Supplicatio ενώπιον του αυτοκράτορα στο βυζαντινορωμαϊκό δίκαιο (4ος-15ος αι.)*. [Πηγές και Μελέτες Ιστορίας ελληνικού και ρωμαϊκού δικαίου, 6.] Θεσσαλονίκη (University Studio Press) 2011. XXVII, 370 σελ. [ISBN 978-960-12-2046-8]. Στα τέσσερα κεφάλαια της πολύ επιμελημένης αυτής διδακτορικής διατριβής πραγματεύεται ο σ. εξαντλητικά τον θεσμό της δέησης ενώπιον του βυζαντινού αυτοκράτορα, διακρινόμενο σε α) διοικητική, β) γνωμοδοτική και γ) ένδικη δέηση. Προτάσσεται Εισαγωγή και μετά τα Συμπεράσματα ακολουθεί αγγλική περίληψη, πίνακας πηγών και βοηθημάτων, καθώς και ευρετήριο πραγμάτων και πηγών.

ΝΙΚΟΣ Δ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ-ΔΟΥΚΑΣ, *Acta Vatopedii (μέσα 15ου-τέλη 17ου αι.)*. [Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης. Θρακική Βιβλιοθήκη, 12.] Κομοτηνή 2010. 295 σελ. [ISBN 978-960-89159-1-6]. Έκδοση 48 (πατριαρχικών κυρίως) εγγράφων των ετών 1467 μέχρι 1690 από το αρχείο της μονής Βατοπαιδίου. Η περιγραφή κάθε εγγρά-

φου περιλαμβάνει επίσης βιβλιογραφικά, προσωπογραφικά και τοπογραφικά στοιχεία. Παλαιότερα είχε ο σ. εκδώσει το κείμενο μόνο μέρους αυτών των εγγράφων (βλ. την επισκόπηση του 2003 σ. 369).

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΣΠ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ, *Η νομολογία των εκκλησιαστικών δικαστηρίων της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου σε θέματα περιουσιακού δικαίου*. III. Κληρονομικό δίκαιο. [Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte. Athener Reihe, 18.] Αθήνα-Κομοτηνή (Αντ. Ν. Σάκκουλας) 2010. XXV, 320 σελ. [ISBN 978-960-15-2417-7]. Με την έκδοση του τρίτου τόμου ολοκληρώνεται το σημαντικό αυτό έργο.

ΛΥΔΙΑ ΠΑΠΑΡΡΗΓΑ-ΑΡΤΕΜΙΑΔΗ / ΗΛΙΑΣ ΑΡΝΑΟΥΤΟΓΛΟΥ / ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΑΚΗΣ, *Περίγραμμα Ιστορίας του Μεταβυζαντινού Δικαίου*. Τα ελληνικά κείμενα. Εισαγωγή-Επιστ. επιμέλεια ΛΥΔΙΑΣ ΠΑΠΑΡΡΗΓΑ-ΑΡΤΕΜΙΑΔΗ. [Πραγματεία της Ακαδημίας Αθηνών, 63.] Αθήνα 2011. 726 σελ. [ISBN 978-960-404-204-3]. Το βασικό αυτό για την έρευνα του μεταβυζαντινού δικαίου έργο αποτελεί συμπλήρωμα του *Περιγράμματος Ιστορίας του Μεταβυζαντινού Δικαίου* που είχε καταρτίσει ο Δημήτριος Γκίνης το 1966. Προτάσσεται συμπληρωμένη βιβλιογραφία (σ. 9-105) και ακολουθεί εκτενής εισαγωγή σε ελληνική και αγγλική γλώσσα (σ. 109-164). Τα λήμματα καταλαμβάνουν τις σ. 171-668 και καλύπτουν επτά αιώνες, από το 1214 (συνθήκες ειρήνης) μέχρι το 1915 (προικοσύμφωνο Καλύμνου). Ο τόμος κλείνει με ευρετήρια νομικών όρων και τρόπων και με παράρτημα, όπου συγκεντρώνεται α) βιβλιογραφία πηγών σε περίληψη και β) βιβλιογραφία ξενόγλωσσων πηγών σε μετάφραση.

ΓΙΩΡΓΟΣ Α. ΣΕΡΓΙΔΗΣ, *Μελέτες Κυπριακού Δικαίου* τ. 5-6: Λόγοι διαζυγίου I- II, με πρόλογο της ΕΦΗΣ ΚΟΥΝΟΥΓΕΡΗ-ΜΑΝΩΛΕΔΑΚΗ. Λευκωσία 2007. CLXXI+1375 σελ. [ISBN 9963-7676-3-X]. Στον πρώτο τόμο του βιβλίου (που αναγγέλλεται με καθυστέρηση, επειδή μόλις τώρα έφθασε στα χέρια μου) περιέχεται εκτενής έκθεση των λόγων διαζυγίου στο βυζαντινό δίκαιο.

ΣΠΥΡΟΣ Ν. ΤΡΩΙΑΝΟΣ / ΙΟΥΛΙΑ ΒΕΛΙΣΣΑΡΟΠΟΥΛΟΥ-ΚΑΡΑΚΩΣΤΑ, *Ιστορία Δικαίου*. 4η έκδ., Αθήνα (Νομική Βιβλιοθήκη) 2010. XXIV, 248 σελ. [ISBN 978-960-272-735-5]. Στη νέα αυτή έκδοση αναθεωρήθηκαν ορισμένα κεφάλαια και προστέθηκε η νεότερη βιβλιογραφία.

ΣΠΥΡΟΣ Ν. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Οι πηγές του βυζαντινού δικαίου*. 3η έκδ. Αθήνα-Κομοτηνή (Αντ. Ν. Σάκκουλας) 2011. 492 σελ. [ISBN 978-960-15-2458-0]. Πολύ διευρυμένη νέα έκδοση, στην οποία έχουν προστεθεί λεπτομερή ευρετήρια χειρογράφων, ονομάτων και όρων και πίνακας νεότερων συγγραφέων και εκδοτών.

ΔΕΣΠΟΙΝΑ-ΕΙΡΗΝΗ ΤΣΟΥΡΚΑ-ΠΑΠΑΣΤΑΘΗ, *Η νομολογία του κριτηρίου της ελληνικής «κομπανίας» του Σιμπίου Τρανσυλβανίας. 17ος-18ος αι. Πηγές του δικαίου και των θεσμών του απόδημου ελληνισμού*. [Ακαδημία Αθηνών. Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου. Τόμος 42. Παράρτημα 10.] Αθήνα 2011. 686 σελ., με γαλλ. περίληψη). [ISBN 978-960-404-201-2]. Ως προς το εφαρμοζόμενο δίκαιο καταλήγει η σ.: «Μπορούμε να πούμε ότι η θεμελίωση των κρίσεων στηριζόταν στα θεσπίσματα της Κομπανίας, σε διατάξεις του τρανσυλβανικού δικαίου και των θεσμών των Σαξόνων της Τρανσυλβανίας, καθώς και στην αδιευκρίνιστη μάζα των ρυθμίσεων του βυζαντινορρωμαϊκού δικαίου που ίσχυε κατά την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας, οι οποίες εφαρμόζονταν εθιμικά (...)».

Φιλοκαλία των ιερών Νηπτικών. Ιερά Μονή Κοιμήσεως Θεοτόκου Μπούρα, με προλόγους των καθηγητών μητροπολίτη Γόρτυνος και Μεγαλοπόλεως ΙΕΡΕΜΙΑ (Φούντα) και ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΣΕΛΕΓΓΙΔΗ, τ. Α΄, Αρκαδία 2010. 485 σελ. [ISBN 978-960-99525-1-4]. Πρόκειται για σχολιασμένη απόδοση της «Φιλοκαλίας» στα νέα ελληνικά που εξεπόνησαν οι αδελφές της μονής. Τη βάση αποτέλεσε η πρώτη έκδοση της συλλογής του επισκόπου Κορίνθου Μακαρίου Νοταρά και του αγιορείτη μοναχού Νικοδήμου (Βενετία 1782). Το έργο αναγγέλλεται εδώ, επειδή τα συγκεντρωμένα πατερικά κείμενα συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με την ερμηνεία ιερών κανόνων.

ΕΛΙΣΑΒΕΤ ΧΑΤΖΗΑΝΤΩΝΙΟΥ, *Η θρησκευτική πολιτική του Αναστασίου Α΄ (491-518). Η στάση του αυτοκράτορα απέναντι στο μονοφυσικό ζήτημα και το ακακιανό σχίσμα*. [Εταιρεία Βυζαντινών Ερευνών, 20.] Θεσσαλονίκη (Βάνιας) 2009. LXIX, 257 σελ. [χωρίς ISBN]. Εκτός από ορισμένα ζητήματα κανονικού δικαίου ως προς την έννοια του σχίσματος, η μονογραφία αυτή ενδιαφέρει πρώτιστα σχετικά με το πάντα μεγάλο θέμα των κατά περιόδους σχέσεων Κράτους και Εκκλησίας.

ΕΙΡΗΝΗ ΧΡΙΣΤΙΝΑΚΗ-ΓΛΑΡΟΥ, *Κριτική αποκατάσταση και χρήση των Α΄ Τιμ. 3:6 στους ιερούς κανόνες / Critical Restoration and Use of 1 Tim. 3:6 within the Holy Canons*. [Νομοκανονική Βιβλιοθήκη, 24.] 159 σελ. Κατερίνη (Επέκτασις) 2009 ([2010]). [ISBN 978-960-356-142-2]. Σε αυτό το δίγλωσσο δημοσίευμα ερευνά η σ., με βάση την περίπτωση του χωρίου Α΄ Τιμ. 3,6 που περιελήφθη στον καν. 2 της Α΄ Οικουμενικής Συνόδου, την επίδραση της χρησιμοποίησης κανόνων δικαίου βιβλικής προέλευσης κατά την ερμηνεία των ιερών κανόνων.

ΛΕΥΚΗ

ΛΕΥΚΗ

ΛΕΥΚΗ

ΛΕΥΚΗ

ΛΕΥΚΗ

ΛΕΥΚΗ

«ΝΣΑ ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΙΚΗ» Π. ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ - Κ. ΤΣΟΛΕΡΙΔΗΣ Ο.Ε

ΦΩΤΟΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ ΟΦΦΣΕΤ

ΑΧΕΛΙΩΟΥ 6 - ΤΗΛ: (0310) 542 940, 522 503 - FAX: 542 940 - ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ